

Do Milíčovského lesa a k rybníkům nejen za obojživelníky a ptáky

Nedávno jsme v *Živě* představili oblast nádrže Slatina (2017, 1: 36–39) jako příklad málo známého a dosud nechráněného antropogenního území na periférii velkoměsta, které představuje mimo jiné asi nejvýznamnější současnou ornitologickou lokalitu v Praze. Podobná místa stojí za pozornost i z hlediska využití pro školní výukové a poznávací exkurze. V minulém článku byla zmíněna také přírodní památka Milíčovský les a rybníky (dále PP) – se Slatinou má společné umístění na okraji města, liší se však přírodnějším charakterem stanovišť, i když rovněž ovlivněných hospodařením člověka. Zdejší ptačí fauna je sice zajímavá, ale ne tak bohatá jako v okolí Slatiny, naproti tomu PP stále ještě představuje (i přes negativní změny) význačnou pražskou lokalitu obojživelníků. Navíc tu již přes 30 let existuje zvláště chráněné území, v posledním desetiletí podpořené zařazením části PP do soustavy Natura 2000 jako evropsky významné lokality Milíčovský les (EVL). Jak se formální ochrana projevila prakticky? Daří se zdejšími populacím ohrožených druhů? Zaměříme se hlavně na obojživelníky, kteří na změny prostředí reagují citlivě.

Přírodní památka Milíčovský les a rybníky vznikla v r. 1988 (přehlášena v r. 2013) na ploše 104,7 ha, z toho lesní porosty tvoří asi 80 ha. Část území je zahrnuta do EVL Milíčovský les o výměře 11,4 ha, zřízené kvůli ochraně tesaříka obrovského (*Cerambyx cerdo*, obr. 2). Výletové otvory tesaříků jsou zřetelné na jednom z dubů u rybníka Homolka, dospělce lze pozorovat hlavně za teplých nocí od konce jara do léta. Lokalita se nachází na okraji největšího pražského sídliště Jižní Město (obr. 3). Severní hranice sousedí se zástavbou Opatova, Hájí a Milíčova, na západě se sídelní částí Kateřinky. Východně a jižně se táhne několik polí, na jih od nich leží Újezd u Prů-

honic. Součástí ochranného pásma tvoří Milíčovský vrch, který vznikl z navážek ze stavby metra (místo je snadno přístupné ze stanice Háje). Podle některých odhadů sem ročně zavítá až 500 tisíc návštěvníků, což představuje tlak na místní přírodu.

Milíčovský les byl založen jako obora s bažantnicí, v 19. století zde pořádal hony zakladatel nedalekého Průhonického parku hrabě Arnošt Silva-Tarouca. Nyní je les v majetku hlavního města Prahy. Představuje poměrně zachovalou, převážně lipovou doubravu s plochami bikových doubrav, stěmchových jasenin a olšin (Kubíková a kol. 2014, Němec a kol. 2015). Provádí se obnova smrkových porostů pů-

- 1 Rybník Homolka v přírodní památce (PP) Milíčovský les a rybníky
- 2 Tesařík obrovský (*Cerambyx cerdo*) žije v Praze pouze na dubech u Homolky.
- 3 PP Milíčovský les a rybníky. Zdroj dat: mapy.cz, upraveno v souladu s podmínkami použití
- 4 Čolek obecný (*Lissotriton vulgaris*) – samec ve vodní fázi života
- 5 Samec silně ohroženého čolka velkého (*Triturus cristatus*). Foto R. Studený
- 6 Ropucha zelená (*Bufo viridis*)
- 7 Ropucha obecná (*Bufo bufo*)
- 8 Výstražné zbarvení břicha kuňky obecné (*Bombina bombina*)
- 9 a 10 Skokan štíhlý (*Rana dalmatina*, obr. 9) a jeho typická snůška s vajíčky (10)
- 11 Skokan skřehotavý (*Pelophylax ridibundus*) je na lokalitě stále běžný.
- 12 Koprívka obecná (*Anas strepera*, na snímku samec) zde i hnízdila, většinou ale jde o hosta během tahu. Foto G. Urová
- 13 Samice zrzohlávky rudozobé (*Netta rufina*) tu vzácně i zimovala. Vpravo samec kachny divoké (*Anas platyrhynchos*) a v pozadí lyska černá (*Fulica atra*), na lokalitě hnízdící. Foto G. Urová

vodními dřevinami, zmlazení dubů je podporováno prosvětlováním, hlavně v EVL s výskytem tesaříka obrovského. Soustava rybníků na okraji lesa byla vybudována v 18. století na mokřadech Milíčovského potoka. Rybníky Křtiny a Borové byly později zrušeny, nedávno na jejich místě vznikla malá retenční nádrž pojmenovaná opět Křtiny. Na území PP se zachovaly Milíčovský rybník (dříve Nový), Kančík a Homolka (dříve Chafák, obr. 1), rovněž v majetku Prahy (Milíčovský rybník byl vykoupěn až v r. 2016, ještě nedávno sloužil k chovu ryb). Rybník Vrah se ocitl v ochranné zóně PP (a je intenzivně obhospodařován), duby na hrázi jsou ale zahrnuty k EVL na ochranu tesaříka. Koncem 20. století byla za hranicemi PP vybudována velká retenční nádrž Milíčov (neboli Šáteček), svod dešťové vody ze sídliště se však podílí na zhoršení vodního režimu oblasti (viz dále). Postupně dochází k revitalizacím rybníků – Kančík (v r. 2007), Homolka (2013) a v této době probíhá oprava Milíčovského rybníka, při níž by mělo dojít i ke vzniku nových tůň na severním břehu. Několik tůň tam bylo vybudováno už dříve. Obojživelníci využívají také izolovanou tůň na okraji lesa v jihovýchodní části PP.

Jak se daří zákonná ochrana v praxi?

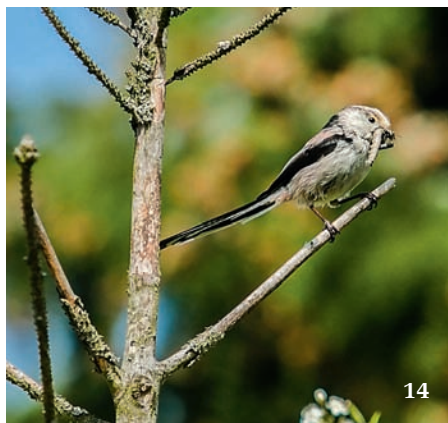
Z mnoha v minulosti zde uváděných chráněných nebo ohrožených druhů rostlin přežívají podle plánů péče o PP (Petřík 2008 a 2011) jen zbytky. Udával se výskyt dvou kriticky ohrožených taxonů cévnatých rostlin a pěti silně ohrožených – recentně potvrdit se ale podařilo pouze jediný – rdest vláskovitý (*Potamogeton trichoides*). Z 20 druhů ohrožených rostlin zde rostou nyní jen čtyři a 6 v bezprostředním okolí, z 32 taxonů zasluhujících další pozornost bylo potvrzeno 16 a v okolí tři. To je více než značný úbytek druhové rozmanitosti na zvláště chráněném území. K degradaci došlo částečně už v době před vyhlášením PP a krátce poté, hlavně během budování Jižního Města. Způsobilo ji mimo jiné výrazné odvodnění melioracemi a sváděním dešťové vody do kanalizace a retenčních nádrží. Mokřady u Milíčovského rybníka jsou proto sušší, což se negativně odrazilo např. u obojživelníků na populaci celoevropsky kriticky ohrožené kuňky obecné (*Bombina bombina*). Negativní vlivy však pokračovaly i později – výstavba Milíčova byla dokončena navzdory nesouhlasným posudkům (Moravec 2009) teprve nedávno, obsadila část území a dále zhoršila vodní režim.

Trendy stavu ohrožených druhů lze ukázat právě na příkladu obojživelníků. Přírodní památka je prezentována jako místo s nejbohatší diverzitou těchto živočichů v Praze, s potvrzeným nebo pravděpodobným výskytem 14–15 druhů. Reálná situace je ale složitější, protože přehledy zahrnují i druhy chybně určené, v oblasti nepůvodní nebo náhodně migrující – čolka horského (*Ichthyosaura alpestris*; jediný diskutabilní údaj pochází z r. 1987, asi chybný, nebo pokus o introdukcí; druh byl v Praze vysazen na několika místech), kuňku žltobřichou (*B. variegata*; v r. 1979

chybná determinace, v r. 1986 pokus o vysazení) a skokana krátkonohého (*Pelophylax lessonae*; jediný nejasný záznam, spíše jde o chybné určení). V rámci Prahy významné populace některých druhů zde prospívají i v současnosti – ropucha obecná (*Bufo bufo*), skokan štíhlý (*Rana dalmanina*), skokan skřehotavý (*P. ridibundus*). U jiných došlo ke snížení početnosti – čolek obecný (*Lissotriton vulgaris*), č. velký (*Triturus cristatus*), případně až k výraznému poklesu (zmíněná kuňka obecná). U dalších druhů je aktuální stav nejasný – skokan zelený (*P. esculentus*), na hranici

přežití – ropucha zelená (*Bufo viridis*), nebo nejistý – blatnice skvrnitá (*Pelobates fuscus*), rosnička zelená (*Hyla arborea*), skokan hnědý (*R. temporaria*), až nezvěstný – skokan ostronosý (*R. arvalis*). Na úbytku jejich populací se podílely různé příčiny. Vedle změny vodního režimu a donedávna intenzivního chovu ryb jsme zaznamenali i vysazení exotických zlatých karasů v nádrži Křtiny a pronikání invazní střevličky východní (*Pseudorasbora parva*), která napadá snůšky a larvy obojživelníků a konkuruje jim při získávání potravy. Snůšky poškozují i koupající se psi. Riziko do budoucna představuje sucho – už nyní menší tůně často vysychají před dokončením vývoje larev.

14

15

Co můžeme na lokalitě stále vidět?

V následujících poznámkách shrnujeme naše zkušenosti z pravidelných návštěv PP od r. 2012, údaje z literatury a Nálezové databáze ochrany přírody (NDOP), spravované Agenturou ochrany přírody a krajiny České republiky.

- Čolek obecný byl v oblasti dokumentován od r. 1979 a přírodní památka podle J. Moravce (2009) představuje důležité místo jeho výskytu v Praze. Z databáze NDOP vyplývají nálezy v tůních na sever od Milíčovského rybníka, v sousední olšině a z rybníka Kančík, po r. 2015 byl potvrzen v uvedených tůních a rybníce Homolka. Pozorovali jsme je v tůních a také v odtoku pod hrází nádrže Křtiny. Čolek velký (prioritní druh soustavy Natura 2000) zde byl objeven až v r. 2007. Recentně se ho podařilo zdokumentovat rovněž v tůních u Milíčovského rybníka.

- Populace kuňky obecné byla nedlouho po vzniku PP charakterizována jako prosperující a nejpočetnější v Praze (Kerouš 1992). O více než desetiletí později ji entomolog J. Vávra (2007) zjistil jen v mokřině u Milíčovského rybníka, což může indikovat zřetelný pokles početnosti (Moravec 2009). V dobách hlavní jarní aktivity se nám během několika let podařilo zaznamenat hlasy (nebo vidět žáby) obvykle pouze jednotlivých samců, jen zřídka většního počtu. Ozývali se ale na více místech, v mokřadu a nádrži Křtiny, v tůních u olšiny, v okolí rybníka Homolka i v jihozápadní lesní tůni. Již jsme uvedli, že zde byla hlášena introdukce kuňky žlutobřiché – jedinci vzhledu tohoto druhu nebo kříženců s k. obecnou ani odlišné hlasové projevy k. žlutobřiché ale zaznamenány nebyly.

- V plánech péče o PP je poznámka o nálezu blatnice skvrnité z 90. let. V minulosti zde blatnici viděl i herpetolog R. Rozínek (osobní sdělení). Další doklady ale nejsou, a i když tento druh vede skrytý způsob života, pravděpodobně tu nyní nežije. Naproti tomu ropucha obecná stále patří k dominantním druhům, využívá všechny rybníky i tůně v oblasti. Na přelomu března a dubna lze pozorovat jejich tah a páření, později na jaře můžeme vidět početné drobné černé pulce, kteří se shlukují na prosluněných mělčinách (najít pulce např. kuněk není tak snadné). Přibližně v polovině června bývá na cestách kolem rybníků nápadný hromadný výskyt čerstvě metamorfovaných mláďat, která se postupně rozptylují do lesa. To však vede také ke ztrátám způsobeným chodci nebo

cyklisty. Mimo období rozmnožování žijí ropuchy obecné skrytě v lese. U ropuchy zelené eviduje databáze NDOP jen několik dokladů z 80. let a vyskytovala se spíše v okolních sídlištích – jako druh vyžadující mělké nezarostlé tůně využívá často stavenišť. Ojedinelý výskyt sice potvrdit můžeme – v červnu 2013 dospělec na okraji sídliště u PP (obr. 6) a pulec v louži na cestě nedaleko Homolky – ale nikoli reálnou populaci.

- Rosnička zelená byla v oblasti nalezena r. 1986, v r. 2010 byl pozorován dospělec u tůně v okolí Milíčovského rybníka. V červnu 2013 slyšel první autor článku za soumraku hlas samce u rybníka Homolka. Vzhledem k nápadnosti hlasových projevů druhu a pravidelným nočním průzkumům není reálné, že by se tu vyskytovala rozmnožující se populace, spíše šlo o migrující jedince z okolí. Tato schopnost umožňuje rosničkám šíření nebo i návrat na místa výskytu.

- U skokana hnědého existují různá hlášení ze 70.–90. let. P. Petřík a M. Šandera (2015) v průvodci pro exkurze zmiňují, že skokan hnědý je v oblasti Milíčova nyní vzácnější než s. štíhlý. V dubnu 2012 a 2013 jsme našli mezi snůškami skokana štíhlého v nádrži Křtiny několik snůšek, které vypadaly jako od s. hnědého. Nález s průkaznou determinací druhu se nám však dosud nepodařil. Protože v době rozmnožování se skokan hnědý chová nápadně, bude jeho populace buď značně redukována, nebo zde už vyhynul. Poškodit ho např. mohlo zhoršení vodního stavu potoků, protože často zimuje v lesních tocích. Skokan štíhlý obývá PP průkazně i nyní, a to se zachovalou populací. Dospělci bývají ve vodě plaší (v létě se pohybuji v lese), charakteristické snůšky lze hojně pozorovat už v předjaří nebo časně zjara v nádrži Křtiny (obr. 10), rybnících i v lesní tůni. Databáze NDOP obsahuje jediné hlášení skokana ostronosého od F. Šístka z r. 1988 (z nedalekých Kunratic údaj r. 1986). Podle J. Moravce (2009) oblast představuje jediné místo možného výskytu v Praze. Zůstává ale nezvěstný, pravděpodobně tu již vyhynul.

- Skokan skřehotavý je v PP hojný, od jara do podzimu viditelný a slyšitelný v všech rybnících. V plánech péče se uvádí také skokan zelený s odkazy na různé pozorovatele. J. Moravec (2009) však namítá, že v Praze v populacích tzv. zelených skokanů výrazně převládá s. skřehotavý a definitivní určení taxonu na lokalitě vyžaduje specializovaný výzkum. R. Rozínek

14 Mlynařík dlouhoocasý (*Aegithalos caudatus*) v Milíčovském lese hnízdí i zimuje. Na snímku přináší potravu k hnízdu. Foto G. Uhrová

15 Strnad rákosní (*Emberiza schoeniclus*) se tu objevuje spíše v době tahu. Snímky A. Funka, není-li uvedeno jinak

nás v r. 2015 informoval, že zde v minulosti skokana zeleného v početnější populaci s. skřehotavého zaznamenal, aktuální stav zůstává nejasný. Skokan krátkonohý byl podle plánů péče o PP údajně zachycen zvukovým projevem u Milíčovského rybníka v květnu 2009 – druh ale ani v širším okolí nežije a půjde spíše o záměnu s hlasem s. zeleného.

- Ptáci bývají vděčným objektem pozorování. V PP bylo dosud zaznamenáno minimálně 115 druhů. Na rybnících zde hnízdí běžné druhy jako labuť velká (*Cygnus olor*), polák chochuláčka (*Aythya fuligula*), lyska černá (*Fulica atra*) nebo slípka zelenonohá (*Gallinula chloropus*), nepravdělně např. potápka malá (*Tachybaptus ruficollis*). Další, i zajímavé druhy zde mají zastávky během tahu nebo zimování (obr. 12 a 13). V pobřežních porostech nehojně hnízdí např. rákosník obecný (*Acrocephalus scirpaceus*), pozorovali jsme chování naznačující možnost hnízdění motáka pochopa (*Circus aeruginosus*). Ojedinele byl v červnu 2012 u Homolky viděn kriticky ohrožený bukáček malý (*Ixobrychus minutus*). Na tahu nebo při potravních potulkách se objevují další vodní a mokřadní ptáci, včetně ledňáčka říčního (*Alcedo atthis*). Ze vzácnějších druhů hnízdících v lese stojí za zmínku puštík obecný (*Strix aluco*), strakapoud prostřední (*Dendrocopos medius*), krahujec obecný (*Accipiter nisus*), žluva hajní (*Oriolus oriolus*) nebo lejsek bělokrký (*Ficedula albicollis*). Snadno lze pozorovat nebo slyšet i jiné ptačí druhy – od kukačky obecné (*Cuculus canorus*) přes slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*), drozda brávníka (*Turdus viscivorus*) po šou-pálka krátkoprstého (*Certhia brachydactyla*). Z pohledu ptačí fauny není druhová pestrost PP neobvyklá, mnohé zástupce lze ale pozorovat dobře a celá oblast přírodní památky Milíčovský les a rybníky určitě stojí za návštěvu.

Použitou literaturu a doplňující tabulku doložených druhů obratlovců uvádíme na webové stránce Živy.